

**Kultur – skola
... på lika villkor?**

Kultur – skola ... på lika villkor?

Stiftelsen framtidens kultur 2009

Förord

Många inom skolans värld är överens om att skolans möjlighet att möta dagens elever behöver breddas och förändras, för att man bättre ska kunna möta eleverna och öka deras möjligheter att få visa vad de kan.

Olika satsningar som rör samarbete mellan kultur och skola har kommit och gått genom åren, men det är svårt att spåra några bestående förändringar i skolans värld. En av orsakerna är att man inte har prioriterat utvecklingen av relevanta bedömningsmodeller som harmonierar med LPO94:s kunskapssyn och ny kulturbaserad metodik. Metodik, mål och kunskapssyn har förändrats, men utvärdering och bedömningsmodeller dras med ett föråldrat arv.

Kulturdepartementet har avsatt pengar för att stimulera kulturprocessat lärande – men hur tar vi vara på den möjligheten?

Detta var temat på Stiftelsen framtidens kulturs konferens i Stockholm den 5–6 februari 2009. På konferensen diskuterades följande frågor:

- Hur bedömer och värderar vi våra elever när kulturen är ett verktyg för lärande och utveckling?
- Hur når man styrdokumentens mål i de skolor som arbetar med kulturella uttrycksformer för att utveckla och stimulera elevernas förmågor och baskunskaper?
- Vad händer i hjärnan när man använder kreativa lärprocesser?

Här följer en sammanfattning av konferensens innehåll.

Innehåll

Att inkludera verkligheten	5
Kunskapa – rektor äger frågan?	12
Aha?! På väg in i hjärnåldern	16
En förändrad bedömningskultur. Möjligheter och svårigheter	20

Att inkludera verkligheten

Torbjörn Ågren, enhetschef på undervisningsenheten vid Statens Maritima Museer, Ulla Ståhl, rektor vid Sunnadalskolan samt Peter Skogsberg, lärare vid Sunnadalskolan

Statens Maritima Museer har samarbetat med skolan under många år – inte minst med Sunnadalskolan i Karlskrona. Varför gör man detta? Och hur tänker man på skolan?

Statens maritima museer som pedagogisk resurs

Torbjörn Ågren inleder med att berätta om Statens maritima museer (SMM), som består av tre museer – Vasamuseet och Sjöhistoriska museet i Stockholm samt Marinmuseum i Karlskrona. Totalt arbetar nio pedagoger inom SMM, vilka är stationerade på respektive museum, men självklart samarbetar man en hel del.

Uppgiften för pedagogerna är att tillgängliggöra museet ur ett lärande perspektiv. Det handlar självklart om undervisning men allt mer har yrkesrol-

len kommit att inriktas mot ett tillgänglighetsarbete i en bredare mening. Just nu arbetar man på Vasamuseet med projektet *Alla ombord, det salutogena museet*, som syftar till att tillgängliggöra museet ur ett folkhälsoperspektiv. Det handlar om att utvecklas som kulturinstitution så att alla kan delta utifrån sina egna behov på lika villkor, och Torbjörn betonar att det inte bara handlar om bara fysisk tillgänglighet utan även om allas tillgång till själva verksamheten.

Pedagogerna jobbar allt mer ihop med utställningsproducenterna vilket är en stor fördel, eftersom man kan påverka utställningarna redan från start. När det gäller den pedagogiska verksamheten försöker man dessutom stötta andra grupper än bara lärare. Ett tag jobbade man t.ex. med far- och morföräldrar, vilket fungerade väldigt bra.

Målsättningen för den pedagogiska verksamheten på Statens maritima museer är att öka möjligheterna för alla som vill använda museerna som ett pedagogiskt verktyg på ett meningsfullt sätt. För arbetet med skolan innebär det att man inte bara vill vara ett utflyktsmål utan även i högre grad vara en del i skolans schemalagda undervisning och gärna en samtalspart i skolutvecklingsfrågor.

6 *”Vi måste tro att våra ungdomar vill och kan!”*

46 nationaliteter under ett tak

Sunnadalskolan ligger i miljonprogramsområdet Kungsmarken i Karlskrona, och 85–90 procent av eleverna har ett annat modersmål än svenska. Det är en F–9-skola med ca 400 elever och 46 olika nationaliteter. Skolan har många olika inriktningar, bl.a. Montessori, engelsk klass, förberedelseklass, och inte minst kultur- och idrottsprofilen.

Ulla Ståhl började som rektor på Sunnadalskolan 1996. Vid denna tid var det mycket problem i Kungsmarken – inte minst på grund av att ett stökigt gäng härjade i området. Det hela höll på att

gå över styr, och en del ville till och med stänga skolan och bussa barnen till andra skolor. Men politikerna slog fast att området ska ha en skola – och så fick det bli.

En hemmagjord vision

Åren gick och 2001 var Ulla rejält trött på alla som sade att det inte fungerade på skolan. Hon satte sig helt resolut vid datorn hemma och skapade en vision för hur Sunnadalskolan skulle vara fem år senare, dvs. 2006. Hon gavs tillfälle att presentera sin vision för de styrande i kommunen. Det visade sig vara ett bra drag, konstaterar Ulla, för politiker älskar ju visioner! Med facit i hand kan hon konstatera att mycket i visionen har slagit in.

Hon har länge funderat i banor om att barns lärande inte bara behöver ägarum innanför skolans väggar, så när Peter Skogsberg kom till henne med sina tankar och idéer stämde det som hand i handske med hennes tankar.

Sporra varandra!

Det är oerhört viktigt att pedagogik kommer underifrån, menar Ulla. Men en entusiastisk lärare kan inte stå ensam. Inte heller rektor klarar ett sådant här arbete på egen hand. Det handlar om att sporra varandra – men då kan det å andra sidan bli väldigt lyckat!

Ulla ser följande positiva effekter av samarbetet med Marinmuseet:

- Nya lärmiljöer; man har fått ut eleverna från skolan.
- Nya vuxna och andra professioner ser eleverna.
- Eleverna är delaktiga. Elevens val finns inte, man jobbar timplanelöst.
- Eleverna får möjlighet att visa att man kan och duger. Att bo och verka i Kungsmarken kan ibland vara väldigt stigmatiserande.
- Skolan har ”skakats om”.
- Man har kul!

Höga förväntningar på både lärare och elever

Ulla har högt ställda förväntningar på lärarna och inte minst på eleverna. Vi måste tro att våra ungdomar vill och kan, menar hon. Skolan arbetar bl.a. med särskilda förväntansdokument för lärarna, vilka handlar om relationer, bemötande och kommunikation. Dokumentet är framtaget ihop med personalen och det är ett otroligt stöd – inte minst vid nyanställningar. Alla vet vad som förväntas av en och förståelsen har ökat bland lärarna om vad barnen kan bära med sig.

Skolan satsar mycket på att skapa en vi-känsla, och föräldrarna är otroligt stolta när deras barn deltar i produktionerna. När Ulla började var det många invandrarföräldrar som ville att fler svenska barn skulle börja på skolan, för man trodde att det borgade för kvalitet. Nu är

det nästan ingen som säger så; man har insett att skolan är bra ”trots” de många invandrarbarnen.

Förbättra, utveckla och bedöm

Det är viktigt att ständigt jobba med förbättring och utveckling. I början klämde man in arbetet med museet i det ordinarie schemat, men det var inte helt lätt. Allt eftersom har man nu fått in det på schemalagd tid och för fyra år sedan fick man med det i bedömningen.

Det här måste vara möjligt att bedöma, menar Ulla, för det är ett skolarbete som allt annat. Nu är målen tydliga, eleverna själva reflekterar över målen och handledarna finns med vid bedömningskonferenserna. Man har blivit allt bättre på detta, men det finns mer att göra, konstaterar Ulla.

Vinster både socialt och kunskapsmässigt

Ulla ser många vinster med skolans arbetssätt.

Dels finns det ett antal sociala vinster:

- Eleverna är tryggare.
- Man har färre konflikter.
- Relationer och bemötande har utvecklats.
- Eleverna får fler betydelsefulla vuxna.
- Både elever och omvärlden ser skolan med nya ögon.

Dels finns ett antal kunskapsvinster:

- Eleverna utvecklar egenskaper och förmågor som de inte haft eller trott sig ha.
- Kunskapskvaliteten ökar.
- Måluppfyllelsen och medvetenheten ökar.
- Fler ansvarar för bedömningen.

Salsa – en dans på rosor

Salsa är en beräkningsmetod från Skolverket. Salsa tar fram ett förväntat värde vad gäller avgångsbetyget för år 9. I beräkningen tar man med andel elever med utländsk bakgrund, andel pojkar samt föräldrars utbildningsnivå. Enligt Salsa ligger Sunnadalskolan 24 punkter över förväntat värde. Denna bild blir, menar Ulla, mer rättvisande än när man bara tittar på hur många som når målen.

Skolverkets inspektion

För ett tag sedan genomgick skolan en inspektion från Skolverket. Här ställdes arbetsmetoder och bedömning på sin spets: Skulle skolans arbete klara inspektionen? Följande framgick av inspektionsrapporten:

Undervisningen utgår på ett föredömligt sätt från mål och riktlinjer i läroplanen och kursplanerna.

Eleverna tar eget ansvar för och påverkar sin utbildning.

Undervisningen präglas av variation och en god samverkan mellan persona-

len och mellan teoretiska och praktisk-estetiska moment som ger eleverna goda valmöjligheter, goda förutsättningar att uppfatta sammanhang och helheter och att känna lust att lära.

Det finns goda rutiner för att följa elevernas kunskapsutveckling i samtliga ämnen.

Undervisningen präglas av stor variation tematiskt och ämnesövergripande arbete.

Den pedagogiska verksamheten är av hög kvalitet och ligger väl i linje med de nationella riktlinjerna.

Profileringarna ger eleverna goda möjligheter att utveckla sådana kunskapskvaliteter som krävs för de högre betygsstegen.

Skolledningen är förtrogen med verksamheten och tar ett övergripande ansvar för den pedagogiska utvecklingen.

Verksamheten genomsyras av en vilja till engagemang och fortsatt utveckling.

Sammanfattningsvis kan konstateras att Sunnadalskolan håller mycket hög kvalitet.

Bilden av skolan präglas av den egna bakgrunden

Peter Skogsberg är lärare på Sunnadalskolan och jobbar med skolans kulturprofil *Teater i gränsland*. Han jämför dagens skola med sin egen skolgång. I hans klass fanns två ”riktiga” invandrare – en från Grekland och en från Jugoslavien, förutom en

dansk och en finne. Man blev retad om man var för tjock, för kort, för lång, osv. Det fanns inga mobbningsplaner. Elever och lärare rökte i samma rökruta.

Det är stor skillnad mot i dag, konstaterar Peter, och han är övertygad om att ens egen bakgrund präglar den bild man har av skolan. Den inledande skoltiden är oerhört viktig.

Peter har funderat mycket på skolan och skolans uppdrag:

- Eleverna går många, många år i skolan. Hur gör vi det bästa av den tiden?
- Vad är ett prov? I dag fungerar det mest som ett minnestest för stunden.
- Vilken kunskapsyn råder i skolan? Handlar det om kunskap för utveckling eller är det möjligen ett självhävde-verktyg för vuxna?
- Den ökande kunskapsmängden. När reviderade vi senast skolans innehåll?
- Kunskapskvalitet. Handlar det om förhållningssätt, process eller förmåga?
- Självbild. Hur påverkar vi elevernas jag?

Vad är viktigast – att alla starka verb sitter där de ska, eller att man har en självbild som en lärande människa?

Sunnadalskolans idé är kunskap på riktigt

Skolans grundtanke är att lärande som leder till nya landvinningar i kunskapslandskapet i ett av människans inre rum

”Vad är viktigast, starka verb eller självbilden?”

öppnar dörrar i nya rum, trampar upp nya stigar och bildar modeller för lärande i andra sammanhang i skolan. Elevens egengörande av kunskap och bildandet av nya förmågor spiller över på alla ämnen i skolan, menar Peter.

För honom finns inga som helst bekymmer att få detta att passa in i läroplanen, tvärtom. I LPO94 står t.ex. följande:

- Eleverna ska få uppleva olika uttryck för kunskaper.
- Eleverna ska få pröva och utveckla olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar.
- Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form ska vara inslag i skolans verksamhet. En harmonisk utveckling och bildningsgång omfattar möjlighet att pröva, utforska, tillägna sig och gestalta olika kunskaper och erfarenheter.
- Förmåga till eget skapande hör till det som eleverna ska tillägna sig.

Skolans undervisning på Marinmuseet var ingen färdig metod från början, utan

den växte fram ur en längtan att göra något annat. I dag schemaläggs skolans undervisning på museet; under vissa perioder är eleverna på Marinmuseum en eftermiddag i veckan under ledning av lärare från skolan.

”Jag tycker ...”

Första mötet med museet sker år 3. Då får eleverna själva ta reda på något som de är intresserade av, och sedan får de skriva en kortare text om det man har lärt sig, där man måste ha med orden ”Jag tycker ...”, för att på så sätt initiera en reflektion över det man har sett. Det kan bli t.ex. såhär:

”Jag heter Hassan. Jag är 9 år. Jag bor på Kungsmarksvägen 43. Jag har 3 syskon. Jag tror att båtsmännen måste jobba annars dör de tror jag. Jag tycker att man inte mer ska kriga de ska leva i lugn och ro. Den här uppgiften var roligt och fin jag har lärt mig mycket på Marinmuseum. Jag heter Hassan. Båtsmännen, om de lämnade sin kanon fick de dö. De andra soldaterna var tvungna att jobba på 1790-talet. Båten heter Dristigheten. De andra som levde fick jobba i många år utan toalett de fick bara soppa och äckligt vatten.”

År 6 arbetar eleverna med navigation/matematik, modellbåtsbygge, sjömaning eller bild. Man arbetar också med s.k. miniguider, då eleverna får göra ett eget

guidemanus över hur de vill presentera museet. Eleverna bjuder sedan in föräldrar och vänner till ”sin” guidning.

Teater i gränsland

Skolans kulturprofil pågår år 6–9. Eleverna väljer mellan ett antal grupper, bl.a. skådespelare, manus, scenografi, PR och dokumentation, dans och musik samt catering. PR- och cateringgrupperna är sprungna ur behov som eleverna själva noterat.

Om man tar manusgruppen som exempel, så arbetar den tillsammans med fyra vuxna, där de vuxna i förväg har tagit fram synopsis och ramberättelse. Karaktärerna är klara, så eleverna vet vart material ska. Utifrån dessa givna förutsättningar skriver eleverna dialogen. Detta görs på museet på heltid under en veckas tid. Sedan brukar manuset vara klart.

Elevens egna reflektioner är viktiga

Efter manusveckan får eleverna själva reflektera över hur de har utvecklats jämfört med strävansmålen i svenska, dvs. att de ska ha:

- utvecklat sin fantasi och lust att skapa
- utvecklat en språklig säkerhet i tal och skrift
- utvecklat sin förmåga att i dialog med andra uttrycka tankar och känslor
- förvärvat insikt i hur lärande går till och reflektera över sin egen utveckling.

Paulina, år 9, gör följande reflektion när det gäller förmågan att i dialog uttrycka tankar och känslor:

”När man är med och skriver manus upptäcker man ett nytt sätt att lära sig på, och tar med sig den erfarenheten och kunskapen, som man säkert får nytta av i framtiden. När man sitter i gruppen och skriver kan man använda sig av erfarenheter från andra år i manusgruppen (ifall man har varit med). När man skriver vikingarnas dialoger förbättrar man sin svenska, och alla hjälps åt att lägga in komplicerade svenska ord från sina egna ordförråd och man kanske påträffar nya ord och lär sig deras innebörd.”

Och Arta, år 9, konstaterar följande:

”Att skapa texter, repliker med hjälp av fantasin som sedan man bearbetar genom att ta råd/kritik från resten av gruppen är viktigt, för man ska kunna ta råd från andra ibland finns det bättre förslag än egna, det har jag känt av denna vecka. Man lär sig lyssna på andra o så. ”

Reflektionerna visar att eleverna verkligen får lärdom enligt strävansmålen. Elevernas reflektioner ger också lärarna ett nytt sätt att se på eleverna.

”Min självsäkerhet att skriva har blivit så hög att jag knappt lägger märke vid det!”, säger Johnny, år 9.

Många frågor på vägen

Under årens lopp har Peter Skogsberg haft anledning att reflektera över ett antal problem som kan dyka upp när man jobbar på det här sättet. Det finns också en del frågeställningar som man måste fundera igenom:

Passar kulturarbete över huvud taget in i den vanliga skolan? Här menar Peter att den traditionella kunskapssynen kan ställa till det.

Det kan vara svårt att få tiden att räcka till. Vad ska bort? Här är det viktigt att kollegiet arbetar tillsammans.

Det är alltid ett risktagande att söka nya vägar och lämna skolans konformitet.

Sådant här arbete är ofta eldsjälbaserat, vilket kan göra det svårt med hållbarheten.

Samtidigt är vinsterna så många, så Peter är övertygad om att det här är den rätta vägen att gå. Eleverna blir helt enkelt bättre på att hantera det de inte kan – och det är väl själva tanken med lärande, avslutar han.

Kunskapa

Rektor äger frågan?

Pia Wretlind, rektor vid Åbyskolan i Mölndal

12

Vet man vem man är som rektor?

Pia Wretlind har funderat mycket på det under sina 17 år som rektor. Några ledord för henne är mod, tid och respekt.

Pia Wretlind har jobbat i skolans värld sedan 1973. För henne är konsten och bilden ett sätt att arbeta med sitt ledarskap.

I totalt sju år har hon arbetat med ett projekt tillsammans med Nordiska Akvarellmuseet, där man bl.a. har arbetat fram modeller för att arbeta med konsten i skolan. Visst måste det finnas entusiaster – men det måste också finnas modeller, konstaterar hon.

Rektor måste äga idén

Rektor måste finnas med aktivt i arbetet. Det räcker inte att rektor säger ja, utan rektor måste äga idén. Det finns många exempel på att en aldrig så god idé rinner

ut i sanden för att det inte finns någon grund. Då handlar det ofta om att rektor inte är engagerad. Kreativa lärprocesser är ett förhållningssätt.

Det här är inte helt lätt, konstaterar Pia. Många ledare har en vision, men hur ska man synliggöra den? Säger kroppsspråket vad man tänker och känner, eller vad man *förväntas* säga? Det är stora och svåra frågor, men vi måste ställa oss dem som goda ledare, menar hon. Om man som ledare inte ständigt jobbar med kunskap om sig själv blir man lätt offer för andras bilder av en själv.

Lärande är observerande med alla sinnen och med känslan. Det är reflektion, skapande och relationsbyggande.

Lärare ska tydliggöra mål, bibehålla struktur och reflektera med eleverna, och som skolledare måste man göra detsamma med sina lärare. Rektor måste

utvecklas tillsammans med personalen för att komma vidare i tanken, menar Pia.

I dessa tider är det många lärare som känner sig oroliga. Kommuner ska effektivisera och även skolans verksamhet finns under luppen. Pia tror att rädslan är ett av de större hoten – vågar man pröva något nytt, när man inte är trygg i sitt arbete med att relatera till läroplanens mål? Skolan måste titta över sitt förhållnings-sätt så man känner sig trygg i sin profession och i skolans mål, när förändringens vindar blåser.

Pröva och ompröva, hela tiden

Varje elev har rätt att få visa upp sina kunskaper på det ena eller andra sättet, och där är konsten viktig. Men hur ska man kunna argumentera för att få med politiker på spåret? Styrdokumentet är en självklarhet, konstaterar Pia. Men det är viktigt att hela tiden vässa och

”Lärande är observerande med alla sinnen och med känslan”

ompröva argumenten. Vad säger t.ex. forskningen?

Vi kan inte hela tiden plåstra ihop något som skapats av någon annan, för världen förändras. Om vi inte prövar oss själva kan vi inte fostra kritiskt granskande människor. Det är en utmaning.

Fyra F + två

Pia frågar sig hela tiden hur hon, tillsammans med lärarna, ska kunna vara en lärande ledare för elevers lärande. Skolan arbetar utifrån de fyra f:n – fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet. Det är bra och viktigt, men Pia menar att det behövs ytterligare två f – fantasi och förhållningssätt.

Hon funderar ofta över vad hon lägger på för egna fördomar och raster varje gång hon tänker en ny tanke. Hur kan hon känna att hon är en viktig person för elevers lärande? Hur kan hon visa att personalen är viktig för elevers lärande och för sig själv? Hur kan hon visa eleverna att de är den absolut viktigaste resursen i deras eget lärande?

Detta är även en arbetsmiljöfråga. Om Pia inte jobbar så att hon får ut något av det – varför ska hon då tvinga någon annan att få ut något av det? Hon vill att personalen ska känna att det här är så viktigt att de faktiskt *vill* vara med på det. Det viktiga är att man är berörd, för då engagerar man sig.

Konsten är en aktiv process

Konstens stora fördel är att det är en aktiv process. Det kreativa och det logiska är varandras förutsättningar. När tankarna

”Du måste våga bli ifrågasatt”

kommer måste man våga kasta sig in i dem utan att kunna svaret. Pia menar att skapande och utveckling är nära besläktat med leken. Man ska ha fler frågor när man lämnar en sal än när man gick in i den, för det ger både engagemang och lust!

Du får tänka och tycka vad du vill – men du måste våga bli ifrågasatt. Det gäller att aldrig kritisera tankarna, men vilka signaler de sänder.

Det får inte vara så att disciplinen går före lärandet, utan vi måste vända på det. Med lärandet kommer disciplin. Pia betonar dock att läraren ska vara en auktoritet, inget snack om det. Det är läraren som är pedagog, för eleven kan inte förstå alla sammanhang.

Du är ditt språk

I skolan är berättelsen betydelsefull och du är ditt språk, menar Pia. Det handlar om att hjälpa eleven att förstå omvärlden och att den kan se olika ut för olika män-

niskor. Därför är det viktigt att öva sig i att värdera och tolka. Här är bilden ett bra hjälpmedel.

Detta har Pia arbetat med i lärarkollegiet, bl.a. i form av sokratiska samtal, där man diskuterar värdegrundsfrågor utifrån olika bilder.

Detta med konsten i skolan är inte bara Pias egna idéer. Även forskningen diskuterar estetikens värde. Frågan är om estetik i skolan är ett sätt att kompensera när människor inte kan annat, eller om det faktiskt är ett strålande ämne i sig själv, i ett nyfikenhet och undersökande förhållningssätt.

Den egna skolan ska vara bäst för dem som går där

Åbyskolan arbetar med SA, självständigt arbete. Man har valt att inte vara en profilskola, eftersom man menar att alla barn ska ha rätt att utveckla sina intresseområden i sina respektive skolor. Varje skola ska helt enkelt vara bäst för dem som går där.

Syftet är att skolans skapande vardagsverksamhet ska vara basen i ett kunskapsbyggande. Detta kräver tid, mod och respekt, menar Pia. Både lärare och rektor måste vara trygga i sina tankar så att man vågar fortsätta. Man måste ha modet att våga nytt.

Det första året med SA var det kaos, det andra året var det mindre kaos, men sedan landade man. Den viktigaste tilliten är den

man har till sig själv, menar Pia, och det är ledarens roll att ge utrymme för detta. Vågar vi gå utanför skolan? Vågar vi plocka in folk utifrån? Det är en ständigt pågående process och det är ständigt roligt!

Följande dikt kommer från ett klotterplank och har publicerats i *Små barn i förskolan. Den viktiga vardagen och läroplanen*, av Gunilla Niss och Anna-Karin Söderström (Studentlitteratur, 2006).

*”Vad du säger om mig
vad du tror om mig
hur du ser på mig
vad du gör mot mig
hur du lyssnar på mig
Sådan blir jag”*

Aha?!

På väg in i hjärnåldern

Rolf Ekman, professor i neurokemi vid Göteborgs universitet

16

Forskarna vet mycket mer om människans hjärna i dag än för bara tio år sedan. Samtidigt är mycket utforskat ännu. En sak är dock säker, menar Rolf Ekman: Hjärnan måste få ha roligt!

Numera vet forskarna att hjärnan har en förmåga att förändras hela livet och att människan har förmåga att bilda nya hjärnceller under hela livet. Visst finns det ett visst ålderstapp, men inte som man har trott.

Rolf Ekman menar att vi är på väg in i den nya hjärnåldern, så kanske det är dags att rita om den traditionella ålders-trappan? Det går inte längre utför efter 50, tvärtom.

Så sent som sommaren 2008 publicerade den vetenskapliga tidskriften *Science* en undersökning om dataspel, där en grupp yngre och en grupp äldre fick träna

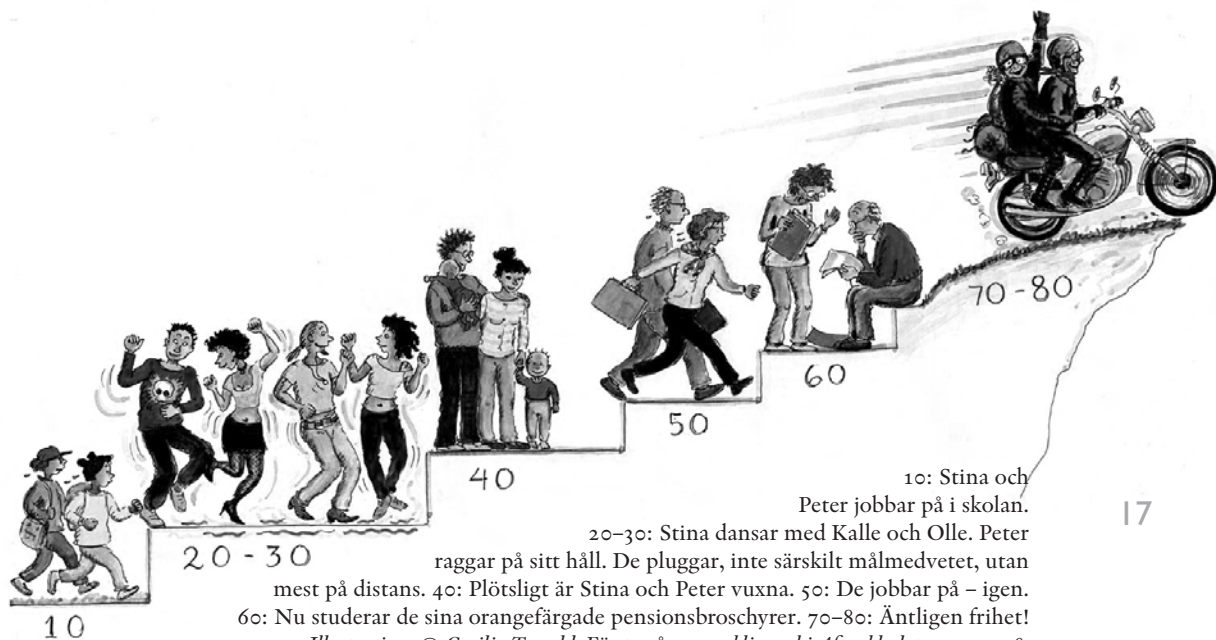
med dataspel. Den visade att unga människors hjärna visserligen är betydligt snabbare än äldres, men att det gott och väl går att träna hjärnan även en bra bit efter pensionen.

Rolf betonar dock att vetenskap inte är detsamma som sanning, utan det handlar om kunskapsläget i dag. Vetenskaplig kunskap är odogmatisk. Den ger aldrig en fullständig verklighetsbeskrivning.

Hjärnan – fet och energisk!

Hjärnan väger 1,3 kilo, och det är kroppens fetaste organ. Den kräver 20 procent mer energi än något annat organ i kroppen dygnet om vilket är intressant, för vad används denna energi till? Tankearbete? Minneslagring? Detta funderar forskarna på just nu.

Forskningen har numera stor hjälp av den så kallade magnetresonanstekniken

10: Stina och Peter jobbar på i skolan.
 20-30: Stina dansar med Kalle och Olle. Peter raggar på sitt håll. De pluggar, inte särskilt målmedvetet, utan mest på distans. 40: Plötsligt är Stina och Peter vuxna. 50: De jobbar på – igen. 60: Nu studerar de sina orangefärgade pensionsbroschyrer. 70-80: Äntligen frihet!

Illustration: © Cecilia Torudd. Första gången publicerad i Aftonbladet 2005-03-08.

17

(MRI/MRS). Med hjälp av den kan man titta in i hjärnan och se vad som händer – hur nerver aktiveras, aktiviteten i cellerna m.m. Ta t.ex. siffran 5 och bokstäverna fem. Där kan man se en väldig skillnad på hur hjärnan reagerar när ögat ser de olika sätten att skriva. Man vet alltså att det finns en skillnad, men man vet inte riktigt vad den betyder.

Fler sinnen än fem?

Det finns flera olika slags celler i hjärnan. Vi har till att börja med nervceller i otroliga mängder. Om man räknar dygnet

runt i buntar om tio celler så skulle det ta 3 000 år!

Vi har även gliaceller, som är många fler än nervcellerna. Dessa har forskningen inte så mycket kunskap om ännu.

För 15 år sedan upptäckte man dessutom spegelneuronerna, som är avgörande för språk, identitet, empati, kunskapsöverförande och intuitiv kommunikation. Spegelneuronerna lägger grunden för den sociala hjärnan, och 2007 konstaterade forskarna att det finns inte mindre än 21 olika egenskaper i den sociala hjärnan.

Nu frågar forskarna sig om människan

kanske har fler sinnen än de gängse fem. Hjärnan arbetar nämligen hela tiden och många egenskaper finns på flera ställen. Detta är inga givna processer utan hjärnan omformas hela tiden.

Träna dina synapser!

Synapserna är kopplingen mellan nervcellerna, och nobelpristagaren Eric Kandel konstaterade att synapserna förändras och att detta går att träna. Hjärnan är dessutom träningsbenägen hela livet. Även här finns det massor kvar att ta reda på, för vad formar människans synapser, och framför allt – hur formas synapserna?

Klart är att man kan påverka synapserna med t.ex. meditation. De som mediterat mycket hanterar exempelvis stress bättre. Synapserna formas av stimulans och utmaningar, lust, glädje, sorg och kulturella aktiviteter.

Stressa på rätt sätt

Stress är det största problemet under vårt århundrade enligt Världshälsoorganisationen. Det är därtill ett svårhanterbart begrepp ur ett neurokemiskt perspektiv, menar Rolf.

Stress kan vara positivt om man kan hantera den, eftersom det sätter igång neurokemin och får igång hjärnan. Men när stressen blir för hög går maskineriet fel. I värsta fall kan för hög stress få strukturella och funktionella effekter,

”Lev som du tänker, annars tänker du som du lever” P-E Victor

eftersom slitaget på hjärnan blir för kraftigt. Detta leder till den självklara slutsatsen att barn ska ha miljöer med positiv stress, inte skadlig stress.

Positiv eller negativ stress formar vårt DNA och vårt epigenetiska minne. Stress ändrar inte DNA-strukturen i sig själv men det ändrar det som ska uttryckas via DNA.

Detta kan dessutom gå i arv. Man kan få bra och dåliga egenskaper med sig, men dessa behöver inte komma till uttryck om man hamnar i en miljö som är fördelaktig för en själv. Ett exempel på epigenetiskt minne är att barn till tortyroffer kan vara mer stresskänsliga än andra barn.

Ta ansvar för den inre miljön

Genom att koppla genanalys till beteende är tiden snart mogen att förklara stora delar av det mänskliga beteendet. Hur kommer t.ex. olika lärandeprocesser in i forandet av hjärnan och synapserna ur ett livslångt perspektiv?

Fysisk aktivitet, rätt kost, stimulerande miljö, vila och sömn är viktigt för ett effektivt lärande, och det finns ett klart samband mellan god rörelse och god tankeverksamhet.

Studier på unga män som mönstrar inför militärtjänstgöring visar t.ex. att de som var bäst på fysiska tester också var bättre på mentala tester. Hjärngympa ökar dessutom muskelstyrkan.

Förskolan lägger grunden

Rolf konstaterar att förskolan är oändligt viktig för lärandet genom hela livet. Där lägger man grunden för stabiliteten i hjärnans nätverk. Får man en bra grund i unga år ökar möjligheterna resten av livet. Hans råd är att aldrig glömma lekfullhet och nyfikenhetens betydelse. Det handlar om att utmana sin hjärna!

Boktips:

Den mänskliga hjärnan – en upptäcktsfärd,

Gunilla Ladberg

Neurosciences & Teaching & Learning.

Cecilia Bjursell, Carl E. Olivestam

& Aadu Ott. Kan beställas av bengtj.

johansson@ped.gu.se eller i pdf-format

från www.ipd.gu.se/publikationer/

neurodidaktisk_skriftserie

En förändrad bedömningskultur

Möjligheter och svårigheter

Peter Fagerlund och Birgitta Högberg, Skolverket

20

Det är nya kursplaner på gång, men i vilken riktning går de? Här ger Peter Fagerlund och Birgitta Högberg en inblick i hur man tänker inom Skolverket, inte minst vad gäller prov och bedömning.

En uttalad frågeställning i skolvärlden är huruvida det går att jobba otraditionellt och samtidigt få fram ett bra och regelrätt underlag för bedömningar och betygsättning.

Det råder ingen tvekan om att detta är fullt möjligt ur kursplanesynpunkt, menar Peter Fagerlund och Birgitta Högberg från Skolverket.

De senaste kursplanerna kom i mitten av 1990-talet. Då undrade många hur man skulle klara implementeringen. I efterhand kan man konstatera att lärarkåren inte fick rimliga förutsättningar att klara detta, men Peter hoppas och tror att

implementeringen av olika förändringar framöver kommer att gå bättre.

Kursplanerna är inget hinder

I förskolan stimuleras barn på många olika sätt. De får upptäcka, de får lyckas, de får misslyckas. Förskolepersonalen har en idé om vilken omvärld barnen ska möta, och man har en pedagogisk idé om hur man ska ta upp olika fenomen. Detta fungerar mycket väl. Men förskolan har till skillnad från grundskolan inga specifika individuella mål för barnen.

Kursplanerna med sina mål förhåller sig ändå ganska välvilligt till det Rolf Ekman beskrev, konstaterar Birgitta. De innehåller skrivningar om *vilka* kunskaper, förmågor och färdigheter eleverna ska utveckla, men de talar inte om *hur* detta ska ske. Man kan likna det hela vid en båtresa med en given destination.

Antingen tar man en motorbåt och tar farleden direkt mot målet, eller så tar man segelbåten och far lite mer som vindarna bär. Båda varianterna är möjliga. Kursplanerna uttrycker målet – inte vilken väg man ska ta.

Vidga bedömningsrepertoaren!

Kunskap består av många olika delar – vetande, tänkande, görande, förhållningsätt, förmågor, kompetenser och processer. Men hur bedömer man en förmåga eller ett förhållningsätt? Det är olika lätt respektive svårt att bedöma olika slags kunskap och skolan måste fundera på sin bedömningskultur. Ofta använder man skriftliga prov, men det fungerar inte på all slags kunskap. Bedömningsrepertoaren måste alltså vidgas.

Allt låter sig inte prövas i skriftlig form. Allt i kursplanen kan man inte uttrycka i skriftlig form. Dessutom är inte alla elever gagnade av den skriftliga formen av bedömning.

För en Skolverkare var det som ljuv musik att höra hur ni har tänkt!

Det finns egentligen inget i systemet som hindrar att alla får högsta betyg, och har man ett bra underlag för bedömningar så har man tagit fasta på skolans kunskapsuppdrag på ett reellt sätt. Skolverket har precis fått ett väldigt fritt uppdrag att ta fram ett nytt provsystem för nationella prov, och där vill man försöka vidga for-

”Kursplanerna uttrycker målet, inte vägen”

merna. Det finns dock praktiska begränsningar. Hur ska man t.ex. stötta elever som har problem med görandet?

Synfältet är ibland för snävt

Kursplanen ger utrymme för oerhört mycket, men ofta hindras man av en ibland förlegad bedömningstradition hos lärarna. Om lärarna vore bättre på att bedöma görandet skulle de också se mer av elevernas tillkortakommanden, men detta ingår sällan i bedömningstraditionen.

Lärarens uppgift är att se det som ska ses enligt kursplanen, men ofta är synfältet för snävt. Det kan leda till att man inte upptäcker de elever som behöver annat stöd.

När det gäller nationella prov är det redan i dag svårt att få en överensstämmelse i bedömningarna. Ökar man bedömningsgrunden ställs detta ännu mer på sin spets, för tanken är ju att man ska få en överensstämmelse nationellt sett.

Säkra lärare vågar nya metoder

Peter och Birgitta tror att lärare allt för ofta känner sig osäkra när det gäller sin

egen förmåga att bedöma elever – och ju osäkrare man är, desto mer benägen är man att sätta sig i motorbåten. Man bedömer hur mycket eleverna gjort, inte vad eleverna kan.

Ska man få lärarkåren att våga släppa loss måste lärarna vara mer säkra i sin roll.

Det finns ett stort spänningsfält mellan profession och metoder. När det stora frirummet kom i kursplanerna 1994 kände sig många lärare vilsna – och då tog man till metoder som man kände till. Men använder man metoder och modeller som är mer i linje med Lgr69, så är man inte i fas med skolans nuvarande uppdrag. Då är det lätt att fastna, och många nya lärare känner av detta när de måste stänga sig blodiga mot gamla traditioner och metoder.

I det nya systemet måste man samarbeta, för man kan inte göra rättvisa bedömningar på egen hand. Hittar vi bra vägar leder det till en tryggare profession som växer, som vågar ge sig i kast med nya tankar, menar Peter och Birgitta. Man vet att det håller – även när det är dags för inspektionen.

För mycket fokus på G

En kritik som ofta riktas mot skolan är att det är för mycket fokus på G-nivån, dvs. att eleverna ska bli godkända. Från politiskt håll och myndighetshåll har det tryckts mycket på att alla ska nå G, vilket

kan göra att det blir både tak och golv på en gång. Dessutom finns det en hel del skolor som skriver lokala mål för respektive årskurs, och då ökar risken att man hamnar på ett slags miniminivå för varje årskurs.

Godkändnivån är egentligen ett uttryck för den nivå där politikerna menar att man ska klara sig som medborgare i Sverige, och fokuseringen på denna nivå är lite olycklig.

Det finns allt för många elever som är uttråkade i skolan i dag pga. bristande variation och bristande utmaningar, och den godkändnivå man har i skolan i dag är inte särskilt hög. Det måste man veta.

Begreppet i framtiden kommer därför att vara *kravnivå för lägsta godtagbara kunskaper*.

Utspel är en sak, fakta en annan

Peter och Birgitta kommenterar den senaste tidens mediedebatt om individuella planer och skriftliga omdömen, där det sägs att alla elever ska ha betyg från första terminen år 1. Så blir det ibland i den mediala debatten – det måste man komma ihåg. Sådana utspel måste landa i en trygg profession som har läst förordningen och förstått den. Då inser man att förändringen inte är så stor.

Troligen mer styrning – på gott och ont

Det kommer alltid att finnas utrymme för tolkningar i styrdokumentet. Kommande skrivningar kommer, på gott och ont, möjligen att bli mer styrande än idag – helt enkelt pga. att klagomålen varit högljudda om att kursplanerna varit för lite konkreta. I tidigare styrdokument var några av ledorden *problematisera* och *tolka*. I dag handlar det mer om att *förtydliga*, *tydliggöra* och *kontrollera*.

”Utrymme för
tolkningar i
styrdokumentet”

23

År 1996 fanns det ett (1) allmänt råd som gällde tillsyn. I dag finns ett 20-tal allmänna råd och fler är på gång. Man vet inte om de kommande kursplanerna kommer att ge sig in på HUR? Däremot vet man att det kommer att bli mycket mer av VAD, vilket kan leda till att HUR blir mer tydligt och styrande.

Se efter vad som står, ni har fortfarande ett stort utrymme!

KULTUR – SKOLA ... PÅ LIKA VILLKOR?

Stiftelsen framtidens kultur 2009

Kopiera gärna texten, men ange källan

Dokumentation: Petra Vainionpää, Petras Ordföräd AB

Foto: © Nordiska Akvarellmuseet (omslagsbilden är från sommarkonstskolan 2001)

Illustration: © Cecilia Torudd

Formgivning omslag: Georg Lulich Grafisk Form

Formgivning inlaga: Immix AB

Tryckning: Fyris-Tryck, Uppsala 2009

Papper: Munken Lynx 120 g och Profisilk 300 g

Typsnitt: Gill Sans och Indigo

Stiftelsen framtidens kultur bildades av statsmakterna 1994 i syfte att ge stöd till långsiktiga och nyskapande kulturprojekt.

Stiftelsen har, vad gäller insatser för ungdomar, kommit att fokusera alltmer på området kultur – skola. Från och med 1999 har elva konferenser, med stöd av Stiftelsen, genomförts över hela landet. Syftet har varit att etablera nätverk och skapa mötesplatser för kvalificerade samtal på detta område.

Denna rapport är från den elfte konferensen, ”Kultur – skola . . . på lika villkor?”. Den vände sig i första hand till skolledare och hölls den 5–6 februari 2009 i Stockholm.

Rapporter från tidigare kultur–skolakonferenser finns att hämta i pdf-format från www.framtidenskultur.se. Dessutom finns det fortfarande kvar tryckta exemplar av rapporten från konferenserna om ”Kultur, skola och forskning”. Kontakta Stiftelsen om du är intresserad.

STIFTELSEN **framtidens
kultur**

POSTADRESS 751 83 Uppsala

BESÖKSADRESS Dag Hammarskjölds väg 10 C
Uppsala

WEBBADRESS www.framtidenskultur.se